

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 35 Volume: 7 Issue: 35

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

“KAPI”NIN DİLİ: GÖSTERGEBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM*

THE LANGUAGE OF “DOOR”: A SEMIOTIC APPROACH

Songül ASLAN KARAKUL**

Öz

Küçük kapılar, büyük kapılar, dar kapılar, geniş kapılar, alçak kapılar, yüksek kapılar; ilk çağlardan günümüze kadar içine girdiğimiz her yere koyduğumuz kapılar. Boyumuzdan küçük, boyumuza göre, boyumuzdan mislilerce büyük kapılar; taştan, tahtadan, demirden, tunçtan kapılar; sadesi, süslüsü, ihtişamlısı; sevimlisi, korkutucusu; hem giriş hem çıkış olan kapılar; içeri buyur eden, yüzümüze kapatılan, özgürlüğe açılan, tutsak eden kapılar. Ellerimizle yapıp üzerimize kapattığımız kapılar tarih boyunca ne anlattılar, ne anlatacaklar... Bir kapısı yoksa ne bir karınca yuvasının ne de Peri Padişahı'nın Sarayının bir önemi vardır. Her kapının bir “dili” vardır. Bakar bakmaz bir şeyler anlatır insana. Boyu posu, kilosunu, boyası, cilası, nakışı, yaşı, duruşu, mekanı. Bir de yaşadıkları, şahitlikleri, anıları, sırları vardır onun. Herkese öyle kolay kolay “açılmaz”. Onun “içine girmeyi” hak etmek gerekir. Önünde duruşunuzdaki niyete göre ya dümdüz gösterir kendisini ya da derinliğinizle göre derinlerine çeker sizi. Samimiyetinizden emin olursa göremediğiniz kuytularını gösterir size. Ya da “Kırk kilit vurur” kendine ve hiçbir “Açıl susam açıl!”a da kanmaz.

Gerçek ya da düşsel evrende uzamın önemli bir parçası olan “kapı”yı dildışı görsel gösterge olarak kabul edecek ve “anlam evreni”ndeki yüklendiği görevi çeşitli örneklerden yararlanarak bulmaya çalışacağız. “Gösteren” in “gösterilen”ini yakalayıp anlatım ve içerik düzlemlerindeki dizimsel sıralanışları ve bunlar arasındaki ilişkileri irdeleyeceğiz. Yüzeysel yapıdaki düzanlamları ve derin yapıdaki yananlamları tespit ederek bunların altında yatan temel anlamı değerler dünyasında dolaşarak bulma çabasında olacağız. Çalışmamızda göstergebilimsel yaklaşımdan geniş ölçüde yararlanacağız.

Anahtar Kelimeler: Kapı, Düzanlam, Yananlam, Anlatım, İçerik, Dilbilim, Göstergebilim.

Abstract

Small doors, big doors, narrow doors, large doors, low doors, high doors, the doors which we have entered through and put everywhere since the early ages; the doors that are smaller than, equal to, extremely bigger than our height; the doors that are made of wood, iron, bronze; the doors that are simple, ornamental, magnificent, gorgeous; the doors that are both entry and exit; the doors that welcome in, are closed to our face, open to freedom, prison us: What did and will the doors, which we have done by our hand and close down ourselves, tell us throughout history? Neither an ant's nest nor Fairy Sultan's Palace has an importance if they do not have a door. Every door has a “language”. It tells something when you look at it. It has height, weight, color, polish, decoration, age, position, place and also experiences, witnesses, memories, secrets. It does not “open” easily to everyone. One should deserve “entry”. According to the intention in front of it, a door either shows itself straight or draws you deep. If a door is sure of your sincerity, it shows you its unseen nooks. Or it locks itself forty times and it cannot be cheated by any “open sesame!”

We will study “door” which is an important piece of space in the real or imaginary universe as an extralinguistic visual sign and try to find its meaning in the “semantic universe” by using different examples. We will study syntactic conjoinings of expression and content levels by finding signifier's signified and their relations between them. By identifying denotations in surface structure

** Bu makale aynı isimle 14. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özeti sempozyum özet kitapçığında yer almıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi.

and connotations in deep structure, we will try to reveal the fundamental meaning travelling through the world of values. In our research, we will on a large scale deploy semiotic approach.

Keywords: Door, Denotation, Connotation, Expression, Content, Linguistic, Semiotic.

Giriş

Bir kavramı anlamak kolaydır fakat onu açıklamak zordur. Anlambilim, devamında göstergebilim “insanı hem gizemli, hem gizli, hem de bildik bir dünyaya çağırır. Aslında eğitilmiş, eğitimsiz herkes hep bu dünyanın içindedir ancak anlam, gizlerini bu bildiklik içinde bile saklar (V.Nyckees, 1998, s.5). Kimi zaman, belki de çoğunlukla anlarız, anlatamayız; eksik anlarız, eksik anlatırız; dilediğimiz gibi anlamlandıramayız, açıklayamayız” (Eziler Kıran, 2014, s.721). Anlambilimin inceleme alanı “doğal dil ile dilin yeniden sunduğu dilsel ürün, bir başka deyişle, söz ya da söylem arasındaki bağıntıların özellikleri, ikincisi dilin biçim olarak anlamı ve anlamın içerik olarak biçimini nasıl etkilediği” (Eziler Kıran, 2014: 721) dir .

“Çağdaş dilbilim araştırmalarında, tümcelerin anlamsal yorumları için gerekli bütün bilgilerin, tümcelerin derin yapılarında tam olarak belirlendiği ve tümcelerin derin yapılarının anlamsal öğeler içerdiği görüşü hakimdir. Özellikle yapısalcılar “anlam konusunda sözcüklerin başka sözcüklerle ilişkilerine” ve sözcüklerin temel ve yan anlamlarının ve duyu değerlerinin incelenmesine önem vermişlerdir (Aksan’dan aktaran Erden, 2002: 13). Buraya ulaşmada Ferdinand de Saussure’ün gösteren ve gösterilenden oluşan dilsel gösterge kuramı çıkış noktası olarak önemli bir rol oynamaktadır. Devamında Louis Hjelmslev, Saussure’ün bu kuramını geliştirip daha da dizgeleştirir. Hjelmslev “dil dışı gösterge dizgelerini de ele alarak mantıksal biçimselleştirmeye dayalı bir göstergebilim kuramının temellerini atmıştır” (Rifat, 2013: 101).

Tablo 1: Hjelmslev’in gösterge tanımı

Saussure	gösteren	gösterilen	GÖSTERGE
Hjelmslev	anlatım	içerik	
	töz biçim	töz biçim	

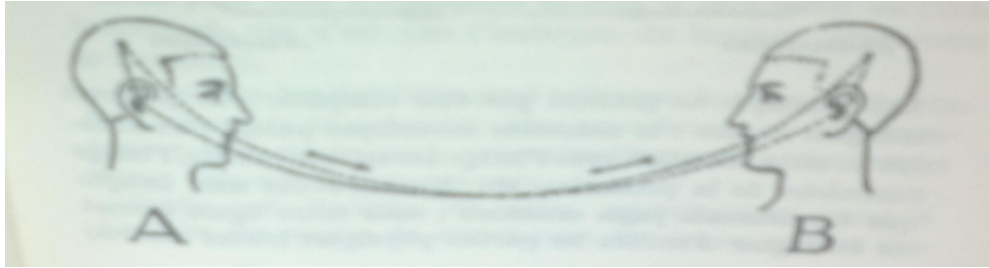
Hjelmslev’e göre gösterge *anlatım* ve *içerik* düzlemlerinden oluşur. Saussure’ün *gösteren* terimi Hjelmslev’de *anlatım*; *gösterilen* ise *içerik* terimlerinde karşılıklarını bulur. Bu iki terim de kendi aralarında ikiye ayrılır: *anlatımın tözü* ve *biçimi*; *içeriğin tözü* ve *biçimi*. Göstergebilimin konusunu *anlatımın biçimi* ve *içeriğin biçimi* oluşturur. Dil düzeyinde *anlatımın biçimini* sesbirimler arasındaki dizisel (paradigmatik) ve dizimsel (sentagmatik) ilişkiler; *içeriğin biçimini*, sözcükler ya da tümcelerin içerikleri arasındaki dizisel ve dizimsel ilişkiler belirler. Yazınsal metinlerde *anlatımın biçimini* üslup (söz sanatları, ritimler, uyak, vb.); *içeriğin biçimini* tema, kompozisyon ve türler belirler (Rifat, 2013: 118). Dil dışı göstergelerde ise *anlatımın biçimini* nesnelere arası dizisel ve dizimsel ilişkiler; *içeriğin biçimini* ise yazınsal metinlerde olduğu gibi tema ve kompozisyon belirler.

Bu durumda kapıların görsel olarak biçimleri, renkleri, boyları, enleri, üzerlerine yerleştirilen nesnelere, yapılan boyamalar ve oymalar ve tüm bunların dizisel (paradigmatik) ve dizimsel (sentagmatik) sıralanışları *anlatımın biçimini* belirlemektedir. Bu aşamada ancak yüzeysel yapıdaki düzenlemeleri görmek mümkün olabilir. Bir yapı vardır. Bu yapının olağan olarak bir kapısı, kapının bir biçimi, açmak için bir kolu, kilitlemek için bir anahtar deliği vardır. Bunların hepsi dizisel ve dizimsel bir sıralanış sergilemektedir. Bu diziliş tüm kültürlerde ufak tefek değişikliklerle neredeyse aynıdır. Önünde durduğunuz açık bir kapı varsa girersiniz. Bu kapı kapalıysa basit olarak kapıyı tıklarınız ya da kapının bağlı olduğu duvarda bulunan bir zile basarsınız. Kapının çalınış biçiminde bir anlam yattığı gibi bu kapının çalınmasına izin veren kapı üzerindeki unsurların kompozisyonu da anlamlandırma açısından son derece

önemlidir. Saussure'ün dil/söz karşıtlığını düşündüğümüzde, *dil*, dilyetisinin toplumsal yanını temsil eder. Söz ise bireyseldir. Dil bir dilsel topluluğa ait insanlar arasındaki devasa bir sözleşmenin sonucunda ortaya çıkmış toplumsal bir kurumdur. İletişim kaygısı taşır. Dilsel alandaki bu karşıtlığı dildışı alanda "kapı" kavramına taşımak istediğimizde "kapı" en temel anlamıyla "dil"e karşılık gelir. Toplumsal ve hatta evrensel bir karşılığı vardır. İlkçağlarda kapılar, Anadolu Selçuklu Dönemi'nde kapılar, Saray kapıları, türbe kapıları, tapınak kapıları, Antakya kapıları, Antakya kapı tokmakları, Antakya kapı tokmaklarının dili, vb. şeklinde indirgediğimizde anlatımı sözle bağdaştırmış oluruz ve Antakya'daki kapı tokmaklarının *anlatım biçimine* ulaşırız. Bu düzlemde ortaya çıkan özellikler karakteristiktir, o bölgeye ve o bölgedeki belirli bir topluluğa aittir.

İçeriğin biçimi gösterilene karşılamaktadır. Gösteren yolu ile gösterilene ulaşmak dilsel düzeyde Saussure'e göre şu şekilde gerçekleşmektedir:

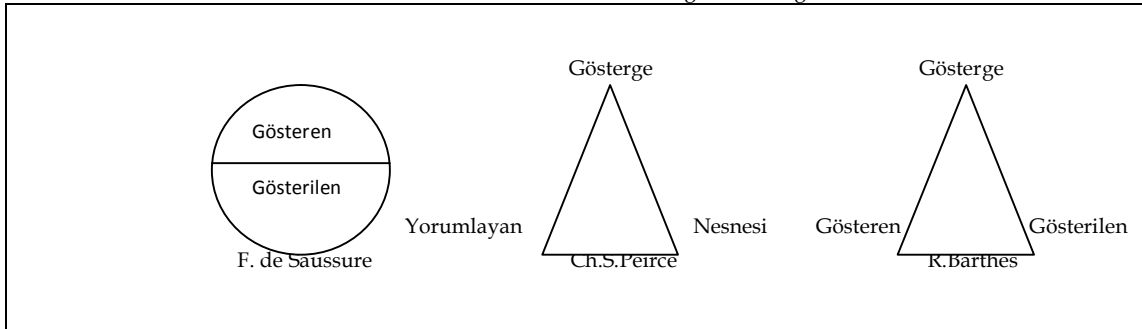
Tablo 2: Saussure'ün Söz Edimi

(Saussure: 1979: 27)

Konuşan özne alıcıya aktaracağı göstergeyi beyindeki kavramlar yığından seçer (kodlama), daha sonra kavramı alıcıya aktarırken sessel parçalara ayırır (kod çözme), alıcı sesleri işitme organı ile beyine gönderir ve birleştirerek kendi beyindeki kavramlar yığından bir eşleştirme yapar (kodlama). Bu eşleşmenin konuşan öznenin beyindekiyle birebir olması ihtimali neredeyse imkansızdır. Konuşan özne "kapı" dediğinde kendisinin tasarladığı "kapı" kavramı dış gerçeklik olan kapıdan da alıcının oluşturduğu "kapı" kavramından da farklı olacaktır. Gösterge kavramında en çok tartışılan gösterilendir. Barthes'a göre bu kavram, "içeriğin gerçek dünyayla ve kültürle ilişkisi"dir. Charles Sanders Peirce'in tanımlamasına göre ise gösterilen hiçbir zaman dışımızdaki nesnelere bire bir kopyası değil, onların bir soyutlamasıdır (Parsa&Parsa, 2004: 127).

Tablo 3: Saussure, Peirce ve Barthes'a göre Gösterge modelleri

Konuşucu ve alıcının göndermeleri zevkleri, yaşantıları, ait olduğu dilsel topluluğun kültürel değerlerine uygun olarak oluşacaktır. Kapının göndericiyi temsil ettiğini düşünecek olursak önünde duran alıcıya iletisi ne olacaktır? Yüzeysel yapıda dizimsel olarak gördüğümüz şey bize basit bir ileti gibi görünecektir. Önümüzde kapalı bir kapı vardır. Kapının üzerinde de bir tokmak bulunmaktadır. O halde ileti şu şekilde oluşabilir: Tokmağı çal! Kapı açılacak! Oysa ki derin yapıdaki temel anlama ulaşmak gerektiğinde kapıdaki dizimsel özelliklerdeki ayrıntılar, yani nesnelere kompozisyonu iletinin bu denli basit olamayacağına ilişkin ipuçları sunmakta olup çeşitli yananamlar içerdiğini gösterecektir. Hjelmslev'in *içeriğin biçimi* olarak kastettiği şey, bu iletilerin anlamlandırılmasını mümkün kılacak dizimsel sıralanıştır. Ve bu

aşamada iletiyi anlamlandırmak ve soyutlama yapabilmek kültürel unsurlar taşıyan bir üstdili bilmeyi gerektirecektir.

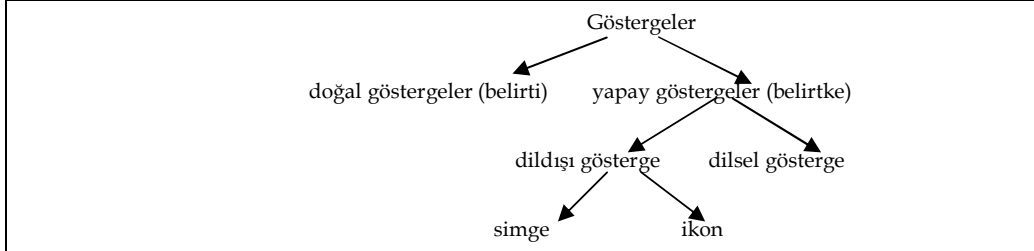
“İşaret bir ya da birkaç duyumuzla algıladığımız bir maddiyat (özdeklik) taşır. İşareti görebilir (bir cisim, bir renk, bir hareket), duyabilir (çığlık, müzik, gürültü), koklayabilir (çeşitli kokular parfüm, duman), ona dokunabilir ve onu tadabiliriz. Algıladığımız bu şey **başka bir şeyin yerine geçer**, bu, işaretin temel özelliğidir: Somut ya da soyut, orada bulunmayan başka bir şeyi belirtmek veya ifade etmek için burada, mevcut olmak.

Kırmızılık, beyazlık, bir hastalığın ya da bir duygunun işaretleri olabilir; dilin algıladığım sesleri onlara bağlamayı öğrendiğim kavramların işaretleridir; kokladığım duman kokusu ateş işaretidir; (...) ayrıca kara kedi görmenin kötü haber işareti olduğuna inanabilirim; kavşaktaki kırmızı lamba arabayla geçme yasağı işaretidir, vb. Görüldüğü gibi, kendi kültürüme ve işaretin ortaya çıktığı ortama bağlı olarak bir anlam çıkarttığım andan itibaren her şey bir işaret olabilir” (Joly’dan aktaran Küçükerdoğan, slayt: 12-13).

“anlamı okuyan okuyucudur, bir cisme, bir yere ya da bir olaya bir okunurluk veren okuyucunun kendisidir, bir işaret sistemine bir anlam verip onu çözümlmek okuyucunun işidir” (Joly’dan aktaran Küçükerdoğan, slayt: 22).

Burada sözünü ettiğimiz şeyleri dilbilimin kurucusu olarak kabul edilen Ferdinand de Saussure’ün gösterge kuramı’na ek olarak Charles Sanders Peirce’in önerdiği gösterge türlerini de ele almak suretiyle biraz daha açıklığa kavuşturabiliriz. Peirce’in önerdiği modellerle dilsel ve dildışı göstergeleri doğal ve uzlaşmalı olarak anlamlandırabildiğimiz ayırdına varabiliriz. Bu göstergeleri Peirce ilk olarak ikiye ayırır: doğal göstergeler (belirti) ve yapay göstergeler (belirtke). Bu gruplamayı bir çizge üzerinde detaylandırdığımızda aşağıdaki görüntüyü elde ederiz:

Tablo 4: Dilsel ve Dildışı Gösterge Sistemleri

Belirtinin doğasında *bildirişim* kaygısı yoktur. İnsanoğlu yüzyıllar boyunca gözlemlerinden edindikleri deneyimler sonucunda belirtilerden çeşitli iletiler çıkarmışlardır. Bulutlu gökyüzünün yağmur yağacağına dair doğal bir bildirişimi yoktur. Bunu insanoğlu ya da diğer canlılar, bulutlu bir havanın ardından yağmur yağdığını görerek düşüncelerinde canlandırırılar. Yani Neden-Sonuç ilişkisi barındırırılar. *Belirtkeler* “insan yaratımıdır, toplumsal uzlaşma sonucu oluşurlar ve belli anlamlar aktarma amacı güderler” (Küçükerdoğan, slayt: 7). Bir belirtke türü olarak *İkon*’da gösterenle gösterilen arasında benzerlik ilişkisi ön plandadır. Nedensellik taşır. Kişi fotoğrafları buna örnektir. *Dilsel göstergeler* “bir gösteren (işitim imgesi) ve bir gösterilenden (içerik) oluşurlar. Buyruntusaldırılar. Çağrışım sözkonusudur. Çizgisel ve ayrık nitelik taşırlar” (Küçükrengin, slayt: 7). *Simgede* gösterenle gösterilen arasında benzerlik ilişkisi yoktur. Gösterilen uzlaşmalı olarak belirlenir ve de öğrenilir. Anlam tektir ve bildirişim kaygısı vardır. “Belli bir ekinse çevrede anlamlandırabilir, değer kazanır. Soyut anlam aktarmak amacıyla kullanılan somut biçimlerdir. Biçimsel niteliği nedenlilik katar” (Küçükrengin, slayt:7). Kapıların görüntülerini bir gösterge sistemi olarak kabul edebiliriz. Kapının görünümüleri kendilerinden başka şeylere gönderme yapabilmektedir. Görüntülerle temsil ettikleri nesnelere arasında çoğunlukla benzerlik (ikonik) ilişkisi vardır. Beraberinde çağrıştırdığı yeni bilgiler ve anlamlar da bulunmaktadır (Parsa&Parsa, 2004: 116). Özetle, kapılar göstergelerin bu üç boyutunu da aynı anda barındırmaktadır. Okuyucunun (alıcı) iletiyi mümkün olan en doğru biçimde anlamlandırabilmesi için tüm bunların bilgisine sahip olduğu

varsayılmaktadır. İnceleme nesnesi olarak seçtiğimiz “kapı”nın kendisi ve üzerindeki nesnelere dizilimi, biçimsel özellikleri *belirtkeye* örnek olup dildışı gösterge sınıfına girmektedir. Kapılar insan yapımıdır, toplumsal bir uzlaşmanın sonucu olarak biçimleri belirlenmiştir ve üstlerinde bulundurdıkları nesnelere de uzlaşmalı olarak belli anlamlar aktarma rolleri vardır.

“Kapı”nın dilsel çağrışımlarına baktığımızda; - ki yararlı bir imajın oluşabilmesi için, nesneyi diğer nesnelere ayırabilecek özellikleriyle öncelikle tanımlamak gerekmektedir. Bu nesnenin bir başka şeyle eşitliğini değil, tek olma özelliğini ve kişiliğini temsil etmektedir (Dökmeci & diğerleri, 1996: 10). Kapı, diğer bir adıyla “giriş” bir uzamdan diğer bir uzama geçişi sağlayan, düzlemsel somut bir nesnedir. Kapının (giriş) tanımı zamana ve mekana göre değişkendir. Değişik zamanlarda, değişik ülkelerde, hatta değişik kişilerce çeşitli biçimlerde tanımlanabilmektedir. “Bir tanıma göre, insanların içinden geçtiği ve dışarıdaki mekana ait olan şeydir giriş ya da kapı (T.T.Evenson’dan aktaran Dökmeci & diğerleri, 1996: 6). Kimi zaman dış mekandan iç mekanı ayırır kimi zaman da iç mekandaki bölmelerin birbirine geçişini sağlar (<http://en.wikipedia.org/wiki/Door>, 26 Ağustos 2014).

“Kapı”nın dildışı çağrışımları sözkonusu olduğunda ise; onların arkasında var olan şeye ilişkin izlenim yaratma yönünden estetik bir rolü olduğunu görürüz. Kapılar çoğu zaman sembolik olarak ritüel amaçlarla donatılmış ve bir kapının anahtarına sahip olunmasına özel anlamlar yüklenmiştir. Yine benzer biçimde, kapılar ve kapı eşikleri metaforik ve alegorik durumlarda, edebiyatta ve sanatta değişim sağlayıcılar olarak görülmüştür (<http://en.wikipedia.org/wiki/Door>, 26 Ağustos 2014). Bu aşamadaki anlamlandırmayı içeriğin biçiminden yola çıkarak yapmamız mümkün olabilecektir. Dilsel göstergeleri okuyup anlamlandırma, belli bir dilsel topluluğa ait olmayı veya o dili yeterli düzeyde öğrenmiş olmayı gerektirir. “Dilbilim Kuramı, konuşucu-dinleyicinin kendi dili konusundaki sezgisel bilgisini, bir başka deyişle *edinç*’ini (*kompetans*) inceler; bu bilgi konuşan öznede örtük olarak vardır, her insan beyninde gücül bir biçimde var olan, doğuştan gelen dilbilgisel dizgedir bu. *Edim* (*performans*) ise, örtük dilbilgisel sezginin, yani *edinç*’in değişik biçimlerde somut olarak gerçekleşmesidir” (Rifat, 2013: 224). Dildışı göstergelerin anlamlandırılmasında da kültürel bir *edinç* söz konusudur. Alıcı kendi kültürü konusundaki örtük bilgisini bir görsel dizge karşısında harekete geçirir ve kendisine aktarılış ve öğretim biçimine göre bireysel algısını da katarak onu soyutlaştırır.

“Anlambirim ya da sözcük (ya da görsel gösterge) bir buzdağın benzetilirse, anlambilim bu buzdağın görünmeyen bölümü ile ilgilenir. Bu görünmeyen, işitilmeyen bölüm aynı dil (kültür) topluluğunun üyeleri tarafından paylaşılan bir bilgidir” (Eziler Kıran, 2014: 722-723).

“‘Kapı’ ve ‘kapı tokmağı’, kültürel yaşantıya dair birer obje olarak çok zengin çağrışımları olan kavramlardır. Kapı, mimari mekana ait bir işlevselliği taşıyan yapı elemanı olarak maddi ve somut olanı imgelerken; diğer yandan da ‘içeri’ ve ‘dışarı’ya işaret eden soyut bir uzama gönderme yapmaktadır. Kapı tokmakları, kapıya ilişkin anlam dünyasının tılsım gücü taşıyan gizemli nesnelere dir. Bireysel yaşama dair ‘mahrem’ ile toplumsallığa dair ‘açık’ olanı birbirine bağlayan bu mucizevi objeler, günümüzde ‘arkaik’ bir değer olarak varlıklarını sürdürmektedirler” (Battal, 2011: V).

Anlamlandırma işlemi sırasında “dildeki öğelerin ayrı ayrı sözlük anlamlarından ziyade “bunların ancak yakın ve ilişkili buldukları öteki öğelerle bir arada düşünüldüğünde” kesinleşen anlamlarının inceleme konusu olması” (Erden, 2002: 13) gerekmektedir. Anlamlandırma yapılmadan önce sözkonusu sözce ya da nesnenin bir bildirişim içerdiğini varsayabiliriz. Kapı’da bildirişim isteği nasıl yapılandırılır? Bir kapının en önemli işlevi iç ve dış mekanı bütünleştirmektir veya tam tersi olarak ayırmaktır. Günümüzde toplumsal alanlardaki kapıların birçoğunun üzerinde “AÇIK” ya da “KAPALI” dilsel bildirişim içeren levhalar görürüz. Buradaki ileti oldukça belirgindir. Karşıtlık bildiren bu sözcüklere anlatım ve içerik düzlemlerinde baktığımızda aşağıdaki analize ulaşabiliriz:

Anlatımın tözü	: Türkçe dilindeki tüm harfler
Anlatımın biçimi	: Söz (AÇIK/KAPALI)
İçeriğin tözü:	: Kavramlar bütünü (düşünce)
İçeriğin biçimi	: (“açık” / “kapalı”) (tema)

Yukarıdaki durumda, anlatımın tözünü doğal bir dil olan Türkçe oluşturmaktadır. Bu dil içinde varolan ve iletimizi yansıtacak olan harflerden, dizisel olarak yapılan bir seçkinin dizimsel sıralanışı, *anlatımın içeriğini* meydana getirmektedir. Harfler arası bağıntı ilişkisinden AÇIK / KAPALI sözcükleri oluşmaktadır. Şu ana kadarki aşama dilin somut aşamadır. Görülebilir ve dokunulabilir özelliklere sahiptir. İçerik analizine geçtiğimiz zamanki aşama ise soyutlama aşamasıdır. Görüp okuduğumuz AÇIK /KAPALI yazıları düşüncede kavrama dönüşmek durumundadır. Alıcı, beynindeki ilk aşamadaki kodlama ve kod çözüme işlemlerini gerçekleştirdikten sonra, kavramsal olarak aynı işlemleri tekrarlar ve beynindeki kavramlar bütününden “açık” / “kapalı” temasını oluşturur. Sonuç olarak algıladığı ileti neticesinde bir eylemde bulunur.

Dilsel ya da yazınsal düzeyde iletiyi anlamak, istedik bir sonuca ulaşmak ve bildirişimde bulunmak, dildışı göstergelerin anlamlandırılmasıyla karşılaştırıldığında, her zaman daha kolaydır. Oysaki dildışı göstergeler karşısında alıcı oldukça güç durumda kalabilir. Kapının düzenlamı gereği “açık” gördüğümüz her kapıdan içeri giremeyiz ya da “kapalı” kapının önünden dönüp gitmemiz gerekemeyebilir. Girmek üzere önünde durduğumuz kapının gizli bir dili vardır. Bize açılır; ancak o kapının arkasında bizi karşılayacak şeyin ne olacağına ilişkin ipuçları da verir. Bizim bunları iyi algılamamız ve de niyetimizi belirledikten sonra eylemimizi gerçekleştirmemiz gerekir. Bir kapı çoğu zaman bir devamlılığı kesen ve başka bir dünyaya geçişi sağlayan dönüştürücü bir role sahiptir. Kapıların kontrollü geçit vermesi onun koruyucu rolüyle ilgilidir. Dışarıda görülecek olanın ve içeride görülenin seçimi veya istendiğinde dışarıdan görülmemenin sağlanması gibi (Dökmeci & diğerleri, 1996: 13). Kapının büyüklüğü, küçüklüğü, darlığı, genişliği, süsü püsü, tevazuu ya da ihtişamı, içeriğin dışarıya göre farklılık derecesini belirler. “Yaşama dair olayların dile getirildiği anlatılarda da uzam, zaman ve kişiler arasında yakın bir ilişki vardır. Bu öğelerden birinin değişmesi diğerlerini de doğrudan etkiler. Uzam, üst kavram olarak somut ve soyut, alt kavram olarak da açık-kapalı, özel-kamusal, kapsayan-kapsanan ya da ütöpic, fantastik, metafizik ve duyusal uzamlar olarak çeşitlendirilebilir” (Kargı: 51). Kapı aracılığıyla “mahremiyetimizi sağlayabilmek için, tehlikeli, saldırgan, gürültülü, çirkin veya daha basit olarak tanımlarsak çok anonim olan dış dünyanın içeriye girişini önleyebiliriz. Diğer taraftan sosyal uygulamalar, binanın fonksiyonu ve kullananların kültürel özelliklerine göre dıştan korunmanın derecesini belirler (Dökmeci & diğerleri, 1996: 13). Kapının bu *fyadacı* ve *koruyucu* rollerinin yanı sıra bizim asıl değinmek istediğimiz rolü olan *semantik* yani *göstergebilimsel* rolüne geldiğimizde kapının çok anlamlı bir geçit olduğunu görürüz. Arkasında barındırdığı değerler, kapının kendisinde ve üzerindeki diğer elemanların yapısal karakterinde yansıtılmaktadır. “Yaşam standartları neredeyse minimum olan toplumlarda bile (...) giriş mekanına ve kapıya özel ilgi ve ek çaba verildiği görülür (Dökmeci & diğerleri, 1996: 13).

Tablo 5: Antakya Kapıları ve tokmakları

(Foto: Ziver Öztürk)

Tabloda iki adet Antakya kapısı ve üzerlerinde de kapı tokmakları görülmektedir. Bu kapıların mimari özellikleri, kapıların faydacı ve koruyucu özelliklerini, dolayısıyla da *anlatım düzlemini* gösterirken semantik özellikleri ise *içerik düzlemini* göstermektedir. Her anlatıda iki boyut söz konusudur; bunlardan birincisi “öykü”dür: “Ne oluyor?”, “Kime oluyor?” sorularının cevabına karşılıktır. İkincisi ise “söylem”dir: “Öykü nasıl anlatılıyor?” sorusuna karşılıktır (Kozloff ve Allen'den aktaran Parsa, 2004: 85). Her iki kapıda *anlatımın içeriği* şu şekilde dizimselleştirilmiştir: İki kapı da metal levhayla kaplı olup üzerlerinde yine metal çivi süslemeleri bulunmaktadır. Her ikisinde de kapı kolu ve anahtar deliği vardır. Her ikisinde de birer kapı tokmağı mevcuttur. Hatay, Tokat ve Malatya’da çok sık rastlanan bu tokmaklar, form itibarıyla birbirlerine benzemektedirler. Detaylı bakıldığında ise farklılıkları olduğunu görürüz. Benzerlik olarak, hafif kapalı duran elin içinde daima bir top mevcuttur. Topun kapıya değdiği yerde kapıya sabitlenmiş bir kabara bulunmaktadır. Parmakların birinde ise yüzük vardır. Bu yüzükler biçimsel olarak birbirlerine benzemektedir. Bileklerde bazen bir inci dizisi bazen de bir kabartma bilezik görülür (Battal, 2011: 15). Dizimsel sıralanışları birebir benzerlik göstermektedir. Bu dizimsel sıralanış, anlam üretme sürecinde detaylara inme zorunluluğu doğuracaktır. Yine de dizimsel olarak kullanılan nesnelerin işlevleri, anlam karışıklığını gidermek açısından sınırlılık gösterir. Bu detaylarla aynı zamanda kapının arkasında kalan mekanda bizi bekleyenlerin kimliklerine yönelik ipuçları yakalamamız da olasıdır. Barthes'a göre düz anlatım yanan anlamın göstereni durumundadır. Kapıya ya da başka herhangi bir nesneye anlamlandırma açısından baktığımızda, duyu organlarımızın görüp duyduğu ve hissettiği şeyleri (anlatım) ikinci bir evrene gönderdiğini ve orada bu iletilerin benzerleriyle ya da zıtlarıyla ilişkilendirildikten sonra anlamlandırıldıklarını biliriz.

Her iki kapının tokmağına yakından baktığımızda yüzüklerin bulunduğu parmakların aynı olmadığını görmekteyiz. Buradaki *içeriğin biçiminde* yatan anlam yine semboliktir. Herhangi bir uzam parçasını incelemek birey, toplum ve uzamın geneli hakkında bize bilgi verir, yanlış yorumlama sonucunda oluşacak problemlerin ve sonuçlarının da anlaşılır olmasını sağlar.

Kapının tokmağındaki yüzüğün orta parmakta ya da yüzük parmağında olmasının yazılı tarifi yoktur; ama içeriğin biçimine güçlü bir göndermede bulunmaktadır. Alıcı, bu kapının arkasındaki kişinin/kişilerin niyetini, birikimini, en önemlisi de duyarlılığını anlama şansına sahip olacaktır. Elbette kültürel, dilsel ve dinsel ortaklıkları ya da öğrenmişliği olması koşuluyla bu mümkün olabilecektir.

Tablo: 6

	<p>Kapı tokmağı= Kadın eli +bilekte bilezik +parmakta yüzük ÜSLUP (anlatımın biçimi)</p> <hr/> <p>TEMA (içeriğin biçimi) Kapı tokmağı= Kadın eli +bilekte bilezik +parmakta yüzük / mahremiyet/+ / zenginlik/+ / evlilik çağında kız var/</p>
---	---

“Bir nesneyi kendisine bağlı bir özellikte belirtmeye düzdeğişmece denir” (Günay&Parsa, 2012: 242). Yukarıdaki fotoğrafta, kapı kolundaki el düzdeğişmeceli olarak bütünü yerini almakta ve kadının yerine kullanılmaktadır. Orta parmakta yüzük ise yine aynı biçimde kadının medeni halini sembolize etmektedir. El, temel anlamda /mahremiyeti/, bilekteki inci bilezik /zenginliği/, orta parmakta yüzük ise hanede /evlilik çağında kız/ olduğunu belirtmektedir. Bu anlatımda düzdeğişmece eğretileninin göstereni rolünü üstlenmektedir.

Sonuç olarak; dilsel ya da dildışı evrende hiçbir şey bir başına anlam taşımaz. Yazınsal metinlerde anlatım düzleminde yer alan yüzeysel yapı, metinde kullanılan dilsel öğelerden (sözcük, tümce, eğretilme, benzetme vb.) yararlanılarak ortaya konabilir. Burada göstergeler arasındaki bağlantılar ve ilişkiler de son derece önemlidir. Sözcükler ve dilbilgisi ile bir paralellik kurulabilir: Sözcüklerin birleşim özellikleri onların anlamını da belirler. Dil, bize sözcüklerin nasıl kullanılması gerektiğini söyleyen toplumsal bir kurumdur. Konuşma ise dile dayalı bireysel bir edimdir. Dildışı göstergeler dünyasında da benzer bir durum söz konusudur. Varlıkların yerine geçen, göstergeler dünyasından yapılan dizisel seçkinin dizimsel sıralanışları ve oluşturdıkları kompozisyonlar, anlatım düzlemindeki düzenlamaların yanısıra derin yapıda da yananamlar oluştururlar. Göstergelerin yananlamına ulaşmak çoğunlukla kültürel edinc gerektirir.

KAYNAKÇA

- BİNGÖL, Battal. (2011). *Malatya Evleri Kapı Tokmaklarının Resimde İmge Olarak Kullanılması*, Yüksek Lisans Tezi: Malatya:İnönü Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Resim Anasanat Dalı
- DÖKMECİ, V. YÜREKLİ, Hülya. & ERKÖK, F. (1996). *İstanbul'da Konut Girişleri ve Kapılar*, İstanbul: Literatür Yayınları
- GÜNAY, V. Doğan & PARSA, Alev F. (2012). *Görsel Göstergebilim, İmgenin Anlamlandırılması*, İstanbul Es Yayınları.
- ERDEN, Aysu. (2002). *Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları
- EZİLER KIRAN, Ayşe. (2014). "Dilbilim, Anlambilim, Edimbilim", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/6 Spring 2014, s. 719-729, (son erişim: 3/09/2014)
- KARGI, Birkan. "Komşu Bağlamında Üç Kısa Hikâyede Uzamın Rolü" (The Role Of Place In Three Short Stories In Terms Of Neighbor Context)
<http://www.arastirmax.com/system/files/dergiler/240/makaleler/3/35/arastirmax-komsu-baglaminda-uc-kisa-hikayede-uzamin-rolu.pdf> (son erişim: 12 Ekim 2014)
- KÜÇÜKERDOĞAN, Rengin. Göstergebilim Ders Notları 1.
(<http://slideplayer.biz.tr/slide/2022773/>, (son erişim: 28/08/2014)
- Mitu,upm.ro/facultati_departemente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_european/lucrari/mitu.pdf (son erişim: 18/07/2014)
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Door>, (son erişim: 26 Ağustos 2014)
- PARSA, Seyide. & PARSA, Alev Fatoş. (2004). *Göstergebilim Çözümlemeleri*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- RİFAT, Mehmet. (2013). *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü, Kavramlar, Yöntemler, Kuramcılar, Okullar*, İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- SAUSSURE, Ferdinand de. (1979). *Cours de Linguistique Générale*, Paris: Payothèque.